Г. М. Пурий,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки та менеджменту,

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, м. Дрогобич

ORCID ID: 0000-0001-6039-3799

М. Б. Кузнєцова,

викладач вищої категорії, Дрогобицький механіко-технологічний коледж, м. Дрогобич

ORCID ID: 0000-0002-5851-4878

DOI: 10.32702/2306-6806.2020.10.150

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ФАКТОРИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

H. Puriy,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics

and Management, Drohobych I. Franko State Pedagogical University

M. Kuznetsova,

The Highest Category Teacher, Drohobych Mechanical Technological College

COMPETITIVENESS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: ESSENCE AND MAIN FACTORS OF ITS PROVISION

У статті з'ясовано, що "конкурентоспроможність" є складною економічною категорією і своєрідним узагальнюючим показником діяльності суб'єкта господарювання. Проаналізовано сутність дефініції "конкурентоспроможність закладу вищої освіти" і на цій основі виокремлено різні методичні підходи до її визначення. Досліджено характерні особливості та систематизовано основні фактори забезпечення конкурентоспроможності закладів вищої освіти. Встановлено, що конкурентоспроможність закладів вищої освіти визначається якісними та ціновими параметрами освітніх послуг і значною мірою залежить від системи фінансово-економічних, організаційно-правових, науково-технологічних, кадрових, управлінських, демографічних та політичних факторів її забезпечення. Встановлено, що забезпечення конкурентоспроможності закладу вищої освіти можливе лише наявності об'єктивної інформації про динаміку внутрішніх процесів у навчальному закладі та максимального врахування впливу факторів зовнішнього середовища на його діяльність.

The article clarifies that "competitiveness" is a complex economic category and a kind of generalizing indicator of the business entity. It is revealed that competitiveness in general is provided not only by quality and price parameters of goods (services), but is formed due to efficient use of production, marketing, financial, scientific and technical, innovation, personnel and property potentials of the enterprise while taking into account changes in its environment.

The essence of the definition of "competitiveness of a higher education institution" is analyzed and on this basis different methodological approaches to its definition are singled out.

It is established that the competitiveness of a higher education institution is determined by its ability to best meet the needs of consumers of educational services through continuous innovative development, taking into account market trends in higher education and efficient use of available resources.

The characteristic features and systematized the main factors of ensuring the competitiveness of higher education institutions are studied.

It was found that ensuring the competitiveness of higher education is possible only if there is objective information about the dynamics of internal processes in the institution and the maximum consideration of the impact of environmental factors on its activities.

The main factors of ensuring the competitiveness of higher education institutions are systematized. The internal factors of ensuring the competitiveness of higher education institutions include: financial and economic (efficiency of economic activity, the level of funding for research, financial resources, marketing communications, pricing policy of the educational institution); organizational and legal (organizational structure of the institution of higher education, distribution of rights and responsibilities, the level of preparation of students, the level of use in the educational process of innovative methods of teaching and learning, quality management system); scientific and technological (quality of material and technical base, speed of updating of material and technical base, scientific potential of higher education institution); personnel (staffing, qualification of teaching staff); managerial (management style, level of management of higher education institution).

The system of external factors that have a significant impact on the level of competitiveness of higher education and are closely interrelated with its activities, includes: financial and economic (macroeconomic situation in the country, the level of development of the market of educational services, public spending on education, the level of non-governmental instruments education financing); organizational and legal (regulatory and legal support of higher education, norms and standards in the field of higher education); political (political climate in the country, regulatory

activities of the government); demographic factors (population, age structure of the population, level of educational migration of the population, level of income of the population) factors of ensuring the competitiveness of higher education institution.

Continuous monitoring of the competitive environment, as well as diagnosis and consideration of the system of external and internal factors of competitiveness, will allow higher education institutions to timely and effectively assess their competitive position in the market of educational services and respond quickly to its change.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, заклад вищої освіти, фактори конкурентоспроможності, зовнішні та внутрішні фактори конкурентоспроможності закладу вищої освіти.

Key words: competition, competitiveness, institution of higher education, factors of competitiveness, external and internal factors of competitiveness of institution of higher education.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Інтеграція України у глобальний простір вищої освіти, підвищені вимоги суспільства до якості освітніх послуг, швидкозмінні економічні умови діяльності освітніх установ і посилення конкуренції між ними вимагають сучасних підходів, методів та інноваційних практичних рішень в управлінні конкурентоспроможністю закладів вищої освіти. За таких умов саме визначення та урахування факторів конкурентоспроможності дозволить сформувати багатостороннє, комплексне та системне уявлення про максимальну кількість чинників, які дадуть можливість забезпечити певні конкурентні переваги та стійкі позиції закладу вищої освіти на ринку освітніх послуг.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Про значний науковий внесок у дослідження проблем конкурентоспроможності навчальних закладів свідчать наукові праці таких учених: Л.А. Антонюк, Л.І. Безтелесної, Н.І. Верхоглядової, О.А. Карпюк, К.В. Кравченка, В.О. Піруса, А.Р. Прус, В.І. Сацика, І.О. Царенко та ін. Однак питання сутності конкурентоспроможності закладів вищої освіти та структури основних факторів її забезпечення на сьогодні залишаються ще доволі дискусійними.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження сутності конкурентоспроможності закладу вищої освіти та узагальнення системи основних факторів її забезпечення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасний етап розвитку освітньої галузі в Україні характеризується загостренням конкурентної боротьби та прагненням українських закладів вищої освіти (ЗВО) до ще більшої інтеграції у глобальний ринок освітніх послуг. За таких умов дослідження проблем конкурентоспроможності закладів вищої освіти і факторів, що забезпечують ефективність діяльності навчальних закладів та впливають на їхні позиції на ринку освітніх послуг, на сьогодні є вкрай актуальними. Водночас серед науковців, які займаються проблематикою конкурентоспроможності, немає єдності щодо трактування і змістового наповнення цієї категорії. Оскільки, відповідно до української лексикології, в основі терміну "конкурентоспроможність" лежить слово "конкуренція", то, на нашу думку, необхідно детально проаналізувати позицію вітчизняного законодавця та учених-економістів, у передусім, саме щодо цього поняття.

У Законі України "Про захист економічної конкуренції" наведено визначення поняття "економічна конкуренція (конкуренція)" як змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку [16]. Сучасна економічна теорія також визначає конкурен-

цію як змагання, суперництво між економічними суб'єктами, яка набирає характер боротьби за ринки збуту задля отримання вищого рівня доходів, більших прибутків та інших фінансово-економічних вигод. Наприклад, Шершньова З.Є. пропонує розглядати конкуренцію як суперництво між товаровиробниками за сприятливіші, економічно вигідніші умови виробництва та реалізації продукції [23, с. 114]. Науковці О.П. Єлець та Є.В. Богдан визначають конкуренцію як суперництво, боротьбу за досягнення найкращих результатів, отримання конкурентних переваг шляхом ефективного використання усіх наявних ресурсів, виготовлення та реалізації конкурентоспроможної продукції, а також отримання прибутку від ведення ефективної господарської діяльності [7, с. 90]. Водночас Й. Шумпетер відзначає ще одну сторону цього поняття, визначаючи конкуренцію як суперництво старого з новим, де останнє бере верх, перемагаючи старе: нові технології, нові товари, нові форми організації виробництва, нові форми управління тощо [24]. Такої позиції дотримується й американський учений М. Портер, стверджуючи, що конкуренція — це мінлива площина, на якій з'являються нові товари, нові маркетингові інструменти, нові виробничі процеси і нові ринки збуту [14, с. 24]. Таким чином, конкуренція стимулює економічних суб'єктів знаходити резерви зменшення виробничих витрат та підвищення якості товарів (послуг), і, як наслідок, сприяє покращенню їхніх конкурентних позицій на ринку загалом.

У сучасній економіці термін "конкурентоспроможність" використовується для характеристики різних категорій: конкурентоспроможність товару, послуги, освітньої послуги, організації, закладу освіти, галузі національної економіки тощо, що істотно змінює й сам зміст цього поняття. На сьогодні в економічній літературі існує велике різноманіття поглядів та позицій щодо тлумачення категорії "конкурентоспроможність". Проте найчастіше конкурентоспроможність пов'язують із можливістю виграшу у змаганні, стійкістю, якістю, надійністю, ефективністю функціонування.

Попри те, що етимологічно термін "конкурентоспроможність" визначається як здатність об'єкта змагатись з іншими аналогічними об'єктами за право бути обраним, ключовий вибір здійснюється за наявності відмінних ознак об'єкта, тобто його конкурентних переваг [10, с. 6]. Так, А.В. Балабанова пов'язує конкурентоспроможність підприємства із певними перевагами на ринку, які сприяють його успішній збутовій діяльності у конкурентних ринкових умовах [2, с. 322]. Подібної позиції дотримуються й О.Є. Кузьмін і Н.І. Горбаль, визначаючи конкурентоспроможність як здатність досягати конкурентних переваг над іншими підприємствами на конкретному ринку [11, с. 34]. Левицька А.О. також визначає конкурентоспроможність як здатність суб'єкта господарювання до реалізації своїх конкурентних переваг, що дозволяють йому ефективніше функціонувати у порівнянні з конкурентами на внутрішньому та зовнішньому ринках [12, с. 204].

Вітчизняні учені О.М. Сумець, О.Є. Сомова і Є.Ф. Пеліхов визначають конкурентоспроможність підприємства як його здатність у поточному періоді та у довго-

строковій перспективі забезпечувати вищу, порівняно з конкурентами, ефективність виробництва та вигідність реалізації своїх товарів [21]. На думку Т.В. Гринько, конкурентоспроможність підприємства обумовлюється його здатністю функціонувати ефективніше, ніж інші підприємства-конкуренти на ринку [5]. Водночас Г.Я. Кіперман наголошує на тому, що конкурентоспроможність визначається здатністю протистояти на ринку іншим товаровиробникам та постачальникам аналогічної продукції як за рівнем задоволення споживачів, так і за ефективністю виробничо-господарської діяльності [19].

Водночас окремі дослідники розглядають конкурентоспроможність як здатність товару (послуги) задовольняти конкретну потребу споживача у порівнянні з аналогами. У цьому контексті Г.А. Багієв визначає конкурентоспроможність як здатність виробника проектувати, виготовляти і реалізувати такі товари, які за своїми споживчими і вартісними характеристиками є більш привабливими для споживачів, ніж товари конкурентів [1, с. 254]. Зазначену позицію також поділяє й А.М. Яновський, стверджуючи, що конкурентоспроможність визначається властивістю товару, яка відрізняє його від товару конкурента [25, с. 43]. Американський економіст М. Портер у своїх дослідженнях також зачіпає ознаку суперництва, визначаючи конкурентоспроможність як властивість товару, послуги чи суб'єкта ринкових відносин бути на ринку нарівні з іншими наявними аналогічними товарами, послугами або суб'єктами ринкових відносин [14].

Таким чином, "конкурентоспроможність" є складною економічною категорією і своєрідним узагальнюючим показником діяльності суб'єкта господарювання, оскільки у вищеведених визначеннях поняття конкурентоспроможності спостерігаються такі спільні ознаки, як наявність конкурентних переваг, здатність закріпитися та зберегти позиції на відповідному ринку, максимальне задоволення потреб споживачів, здатність забезпечувати вищу ефективність виробничо-господарської діяльності у порівнянні з конкурентами.

Проведений аналіз дав можливість зробити висновок про відсутність єдиного підходу до визначення сутності поняття "конкурентоспроможність закладу вищої освіти". Наприклад, К.В. Кравченко підкреслює, що конкурентоспроможність ЗВО визначається його здатністю пристосовуватися до потреб споживачів освітніх послуг, функціонувати відповідно до сформованої стратегії свого розвитку, спираючись на ефективне використання ресурсів і довгострокову співпрацю із партнерами [9]. Подібної позиції дотримується і А.Р. Прус, зазначаючи, що конкурентоспроможність ЗВО обумовлюється його здатністю з погляду ціни, якості та асортименту задовольняти наявні та формувати майбутні потреби споживачів на конкретному ринку освітніх послуг у певний проміжок часу, забезпечуючи при цьому суспільну спрямованість і власний стійкий розвиток за рахунок конкурентних переваг [17]. Романова І.Б. вважає, що конкурентоспроможність ЗВО означає його здатність функціонувати у динамічному конкурентному середовищі із позитивною динамікою щодо утримання його конкурентних переваг [18, с. 61]. Безтелесна А.І. розглядає конкурентоспроможність ЗВО як його здатність задовольняти потреби споживачів, забезпечувати суспільну користь, використовувати усі конкурентні переваги для ефективного свого розвитку, швидко адаптуватися до змін на ринках освітніх послуг і праці [3, с. 148]. Карпюк О.А. аналізує конкурентоспроможність ЗВО через призму конкурентоспроможності освітніх послуг, які надає навчальний заклад на ринку послуг вищої освіти [8].

Дослідження поняття "конкурентоспроможність закладу вищої освіти" вказує на різні точки зору та відсутність єдиного методичного підходу щодо визначення сутності цієї дефініції. Так, відповідно до першого підходу конкурентоспроможність ЗВО визначається

ся із позиції загальної теорії маркетингу, орієнтуючись на споживача. Другий підхід визначає конкурентоспроможність ЗВО як властивість, що включає у себе безліч переваг, які має навчальний заклад у порівнянні з конкурентами. Згідно з третім підходом, конкурентоспроможність ЗВО є його комплексною характеристикою, що визначає його як успішного і ефективного конкурента.

Для забезпечення своєї конкурентоспроможності ЗВО повинен мати переваги перед своїми конкурентами. Проте для формування нових, удосконалення та розвитку наявних конкурентних переваг ЗВО, спочатку необхідно визначити основні фактори, які забезпечують його конкурентоспроможність [3, с. 148]. Оскільки фактор є рушійною силою або причиною будь-якого процесу чи явища, що визначає його характер або окремі риси, то під факторами впливу на конкурентоспроможність ЗВО доцільно розуміти умови, рушійні сили, завдяки яким вона забезпечується. Дослідження факторів забезпечення конкурентоспроможності є необхідним для виявлення зовнішніх можливостей і внутрішніх резервів освітньої установи, а також для розробки конкурентоспроможної стратегії її розвитку, спрямованої на збереження та розвиток внутрішніх переваг ЗВО.

Проведений аналіз показав, що практично усі науковці, досліджуючи проблеми конкурентоспроможності ЗВО, акцентують суттєву увагу на факторах її забезпечення, проте по-різному визначають їхній перелік і пріоритетність. Так, до системи основних факторів, що впливають на конкурентоспроможність закладу вищої освіти, Р.О. Фатхутдінов включає: науково-освітній потенціал, матеріально-технічну базу, спектр освітніх послуг, ціни на освітні послуги, форми навчання, маркетингові інструменти просування освітніх послуг. На думку Н.І. Верхоглядової, рівень конкурентоспроможності ЗВО на ринку освітніх послуг визначається саме кваліфікацією професорсько-викладацького складу, рівнем розвитку матеріально-технічної бази, кількістю спеціальностей, за якими навчальний заклад здійснює підготовку, конкурентоспроможністю випускників на ринку праці [4].

Науковці А.А. Антонюк та В.І. Сацик зазначають, що конкурентоспроможність ЗВО забезпечується його здатністю займати і утримувати стійкі позиції на ринку освітніх послуг за рахунок: наявного потужного науково-педагогічного потенціалу; здійснення широкого спектру фундаментальних і прикладних досліджень; високого потенціалу генерування нових знань; ефективного трансферу технологій в економіку; наявності прогресивних систем підготовки і перепідготовки кадрів найвищої кваліфікації. Водночас фінансова автономія, належне фінансування досліджень та створення відповідних стимулів для партнерства з бізнесом є, на їхню думку, ключовими екзогенними чинниками конкурентного лідерства національних ЗВО [6].

У якості найбільш впливових факторів, що забезпечують конкурентоспроможність закладу вищої освіти, І.О. Царенко виокремлює здатність ЗВО ефективно залучати власний науково-освітній потенціал, постійно вести наукову діяльність, активно впроваджувати нові спеціальності у відповідності до потреб ринку праці, збільшувати кількість абітурієнтів за рахунок активної маркетингової кампанії щодо престижності ЗВО, брати активну участь у грантових програмах, займати високі позиції у відповідних рейтингах [22, с. 60].

Угорські дослідники А. Страмбу-Діма та К. Вегес вважають, що у XXI ст. університети зможуть утримати свій високий конкурентний статус лише за умови підвищення ефективності системи внутрішнього управління, розширення сфер діяльності, диверсифікації ресурсної бази, стимулювання наукових досліджень, створення підприємницької культури [6, с. 36].

Поряд із зазначеним, О.А. Скідін акцентує увагу на необхідності впровадження інноваційних управлінських технологій у систему управління закладами вищої освіти,

зокрема через впровадження новітніх соціальних технологій, спрямованих на покращення якості надаваних послуг, та використання нових методів та форм діяльності [20].

Белику увагу дослідженню визначальних чинників конкурентоспроможності ЗВО приділив відомий американський вчений Ф. Альтбах, стверджуючи, що кожна країна бажає мати університет світового класу, але ніхто не знає, що означає такий університетський статус і яким чином його можна отримати. Водночас учений вказує на певні ключові характеристики висококонкурентного навчального закладу: здійснення проривних наукових досліджень; наявність першокласних професорів; достатність ресурсів і сприятливі умови праці в університеті; академічна свобода та атмосфера інтелектуального азарту; прозора та ефективна система управління університетом; контроль науковою спільнотою різних аспектів академічного життя ЗВО (практики і процедур вступу студентів до університету, навчальних програм, критеріїв присвоєння кваліфікацій і наукових ступенів, прийняття на посади нових професорів, головних напрямів академічної роботи); адекватні умови для наукової роботи, наявність у розпорядженні університету найкращого за світовими стандартами обладнання, лабораторій, бібліотек, що в цілому дозволяє здійснювати креативні дослідження, налагоджувати інноваційний процес викладання дисциплін [6, с. 33].

Оскільки забезпечення конкурентоспроможності закладу вищої освіти можливе лише за наявності об'єктивної інформації про динаміку внутрішніх процесів у навчальному закладі та за умови максимального врахування впливу факторів зовнішнього середовища на його діяльність, то керівництву ЗВО спочатку необхідно визначити систему внутрішніх та зовнішніх факторів, які справляють визначальний вплив на рівень його конкурентоспроможності. Доцільно зауважити, що внутрішні фактори забезпечення конкурентоспроможності ЗВО безпосередньо пов'язані із результатами функціонування навчального закладу і мають ряд особливостей: виникають внаслідок діяльності ЗВО та впливають на його діяльність водночас; зміна факторів зовнішнього середовища впливає на внутрішні фактори; зміна одного фактору спричиняє зміну інших тощо. До системи внутрішніх факторів забезпечення конкурентоспроможності ЗВО належать:

- фінансово-економічні (ефективність господарської діяльності, рівень фінансування науково-дослідної роботи, забезпеченість фінансовими ресурсами, маркетингові комунікації, цінова політика навчального закладу);

- організаційно-правові (організаційна структура ЗВО, розподіл прав і відповідальності, рівень підготовки студентів, рівень використання у навчальному процесі інноваційних методів навчання і викладання, система управління якістю);

- науково-технологічні (якість матеріально-технічної бази, швидкість оновлення матеріально-технічної бази, науковий потенціал ЗВО);

- кадрові (укомплектованість кадрового складу, кваліфікація професорсько-викладацького складу);

- управлінські (стиль управління, рівень якості менеджменту ЗВО) [3]. Посилення впливу управлінських факторів на конкурентоспроможність ЗВО спричинило прийняття нового Закону України "Про вищу освіту" [15], який створив підґрунтя для посилення їхньої автономії.

Зовнішні фактори забезпечення конкурентоспроможності є тими неконтрольованими детермінантами, що впливають на діяльність будь-якого ЗВО і мають ряд характерних особливостей: виникають незалежно від діяльності конкретної освітньої установи; змінність одного фактору впливає на інші фактори; здійснюється одночасний вплив значної кількості факторів на різні аспекти діяльності ЗВО; швидкозмінність умов зовнішнього середовища функціонування ЗВО; характеризуються значним рівнем невизначеності. До зовнішніх факторів, які справляють суттєвий вплив на рівень кон-

курентоспроможності ЗВО і тісно взаємопов'язані із його діяльністю належать:

- фінансово-економічні (макроекономічна ситуація в країні, рівень розвитку ринку освітніх послуг, обсяг державних видатків на освіту, рівень розвитку державних інструментів фінансування освіти);

- організаційно-правові (нормативно-правове забезпечення вищої освіти, норми і стандарти в галузі вищої освіти);

- політичні (політичний клімат у державі, регуляторна діяльність уряду);

- демографічні фактори (чисельність населення, вікова структура населення, рівень освітньої міграції населення, рівень доходів населення) [13, с. 92].

Безперервний моніторинг конкурентного середовища навчального закладу, а також діагностика та врахування системи зовнішніх і внутрішніх факторів забезпечення його конкурентоспроможності, дадуть можливість ЗВО своєчасно оцінити свою конкурентну позицію на ринку освітніх послуг і швидко відреагувати на її зміну.

ВИСНОВКИ

Конкурентоспроможність закладу вищої освіти визначається його здатністю максимально задовольняти потреби споживачів освітніх послуг шляхом безперервного інноваційного розвитку, врахування останніх тенденцій ринку вищої освіти та ефективного використання наявних ресурсів. Багатостороннє і комплексне уявлення про систему внутрішніх і зовнішніх факторів, які формують конкурентні переваги та стійкі позиції навчальних закладів на ринку освітніх послуг, а також максимальне їх урахування в процесі управління навчальним закладом, є основною передумовою забезпечення конкурентоспроможності закладу вищої освіти.

Література:

1. Багієв Г.А., Тарасевич В.М., Анн Х. Маркетинг: учебник для вузов. 3-е изд. / под ред. Г.А. Багиева. СПб.: Питер, 2006.
2. Балабанова Л.В. Маркетинг: підручник / Л.В. Балабанова. — Донецьк: ДонДУЕТ, 2002. — 562 с.
3. Безтелесна Л.І. Суть та чинники впливу на конкурентоспроможність вищих навчальних закладів / Л.І. Безтелесна, І.А. Либак // Економіка і суспільство. — 2017. — № 9. — С. 145—151.
4. Верхоглядова Н.І. Економічний вимір якості вищої освіти як складової національної конкурентоспроможності: монографія / Н.І. Верхоглядова. — Донецьк: Вид-во ДНУ, 2004. — 196 с.
5. Гринько Т.В. Фактори конкурентоспроможності підприємств / Т.В. Гринько // Держава та регіони. — 2004. — № 2. — С. 50—53.
6. Дослідницькі університети: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні: монографія / [А.Ф. Павленко, Л.А. Антонюк, Н.В. Василькова, Д.О. Ільницький та ін.]; за заг. ред. д. е. н., проф. А.Ф. Павленка та д. е. н., проф. Л.А. Антонюк. — К.: КНЕУ, 2014. — 350 с.
7. Єлець О.П. Сутність конкуренції та конкурентоспроможності підприємства / О.П. Єлець // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. — 2016. — Вип. 1. — С. 58—64.
8. Карпюк О.А. Проблеми оцінки якості освітніх послуг у системі освітнього менеджменту / О.А. Карпюк // Наукові праці Національного університету харчових технологій. — 2014. — Т. 20. — № 2. — С. 146—152.
9. Кравченко К.В. Управління конкурентоспроможністю вищого навчального закладу / К.В. Кравченко // Науковий вісник Донбасу. — 2011. — № 3. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2011_3_17
10. Кузьмін О.Є. Конкурентоспроможність підприємства: планування та діагностика: монографія / О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник, О.П. Романко; за заг. ред. д. е. н., проф. Кузьміна О.Є. — Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2011. — 180 с.

11. Кузьмін О.Є. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства: підручник / О.Є. Кузьмін, Н.І. Горбаль. — Львів: Компакт-ЛВ, 2005. — 304 с.

12. Левицька А.О. Дослідження еволюції визначення та трактування конкурентоспроможності підприємства / А.О. Левицька // Вісник Хмельницького національного університету. — 2011. — № 3. — С. 200—204.

13. Пірус В.О. Зовнішні та внутрішні фактори впливу на інноваційний розвиток вищих навчальних закладів в Україні / В.О. Пірус // Науковий вісник Ужгородського національного університету. — 2017. — Вип. 12. Ч. 2. — С. 90—93.

14. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер. — М.: Издательство "Международные отношения", 1993 — 895 с.

15. Про вищу освіту [Електронний ресурс]: Закон України № 1556-VII від 01.07.2014. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>

16. Про захист економічної конкуренції [Електронний ресурс]: Закон України № 2210-III від 11.01.2001. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>

17. Прус Л. Теоретичні засади управління конкурентоспроможністю вищих навчальних закладів / Л. Прус // Вісник Тернопільського державного економічного університету. — 2006. — № 2. — С. 114—123.

18. Романова И.Б. Управление конкурентоспособностью высшего учебного заведения. — Ульяновск: Средневожский научный центр, 2005. — 140 с.

19. Рыночная экономика: словарь / под общ. ред. Г.Я. Кипермана. — М.: Республика, 1993. — 524 с.

20. Скідін О.А. Основи використання соціальних технологій в управлінні вищими закладами освіти: навчальний посібник / О.А. Скідін. — Запоріжжя: ЗДУ, 2003. — 277 с.

21. Сумець О.М. Оцінка конкурентоспроможності сучасного промислового підприємства: навч. — практич. посібник для студентів економ. спец. / О.М. Сумець, О.Є. Сомова, Є.Ф. Пеліхов. — К.: Професіонал, 2007. — 208 с.

22. Царенко І.О. Механізм державного регулювання конкурентоспроможності вищої освіти України: дис. канд.: 08.00.03. — економіка та управління національним господарством / І.О. Царенко. — Кропивницький, 2018. — 297 с.

23. Шершньова З.Є. Стратегічне управління: підручник / З.Є. Шершньова. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2004. — 699 с.

24. Шумпетер Й. Капіталізм, соціалізм і демократія: пер. с англ. / Предисл. и общ. ред. В.С. Автономова. — М.: Экономика, 1995. — 540 с.

25. Яновский А.М. Конкурентоспособность товара и производителя продукции в системе рыночной экономики / А.М. Яновский // Стандарты и качество. — 1997. — № 2. — С. 43—44.

References:

1. Bagiev, G.L. Tarasevich, V.M. and Ann H. (2006), *Marketynh [Marketing]*, Piter, Sankt-Peterburg, Russia.

2. Balabanova, L.V. (2002), *Marketynh [Marketing]*, DonDUET, Donetsk, Ukraine.

3. Beztelesna, L.I. (2017), "The essence and factors influencing the competitiveness of higher education institutions", *Ekonomika i suspil'stvo*, vol. 9, pp. 145—151.

4. Verkhohliadova, N.I. (2004), *Ekonomichnyy vymir iakosti vyschoi osvity iak skladovoi natsional'noi konkurentospromozhnosti* [Economic dimension of the quality of higher education as a component of national competitiveness], DNU, Donetsk, Ukraine.

5. Hryn'ko, T.V. (2004), "Factors of enterprise competitiveness", *Derzhava ta rehiony*, vol. 2, pp. 50—53.

6. Pavlenko, A.F. Antoniuk, L.L. Vasylykova, N.V. and Il'nyts'kyj, D. O. (2014), *Doslidnyts'ki universytety: svitoviy dosvid ta perspektyvy rozvytku v Ukraini* [Research univer-

sities: world experience and prospects for development in Ukraine], KNEU, Kyiv, Ukraine.

7. Yelets', O. P. and Bohdan, Ye. V. (2016), "The essence of competition and competitiveness of the enterprise", *Ekonomichnyy visnyk Zaporiz'koi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, vol. 1, pp. 58—64.

8. Karpiuk, O.A. (2014), "Problems of assessing the quality of educational services in the system of educational management", *Naukovi pratsi Natsional'noho universytetu kharchovykh tekhnolohij*, vol. 2, pp. 146—152.

9. Kravchenko, K.V. (2011), "Management of the competitiveness of the primary mortgage", *Naukovy visnyk Donbasu*, [Online], vol. 3, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2011_3_17 (Accessed 27 September 2020).

10. Kuz'min, O.Ye. Mel'nyk, O.H. and Romanko, O.P. (2011), *Konkurentospromozhnist' pidpriemstva: planuvannia ta diahnozyka* [Competitiveness of the enterprise: planning and diagnostics], IFNTUNH, Ivano-Frankiv'sk, Ukraine.

11. Kuz'min, O.Ye. and Horbal', N.I. (2005), *Upravlinnia mizhnarodnoiu konkurentospromozhnistiu pidpriemstva* [Management of international competitiveness of the enterprise], Kompakt-LV, L'viv, Ukraine.

12. Levyts'ka, A.O. (2011), "Research of the evolution of the definition and interpretation of enterprise competitiveness", *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*, vol. 11, pp. 200—204.

13. Pirus, V.O. (2017), "External and internal factors influencing the innovative development of higher education institutions in Ukraine", *Naukovy visnyk Uzhhorod'skoho natsional'noho universytetu*, vol. 12, pp. 90—93.

14. Porter, M. (1993), *Mezhdunarodnaja konkurencija* [International competition], Mezhdunarodnye otnosheniya, Moscow, Russia.

15. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), *The Law of Ukraine "About higher education"*, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page> (Accessed 29 September 2020).

16. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), *The Law of Ukraine "On protection of economic competition"*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14> (Accessed 27 September 2020).

17. Prus, L. (2006), "Theoretical principles of managing the competitiveness of higher education institutions", *Visnyk Ternopil'skoho derzhavnoho ekonomichnoho universytetu*, vol. 2, pp. 114—123.

18. Romanova, I.B. (2005), *Upravlenie konkurentospromozhnost'ju vysshego uchenogo zavedeniya* [Management of the competitiveness of a higher educational institution], Srednevolzhskij nauchnyy centr, Ul'janovsk, Russia.

19. Kiperman, G.Ja. (1993), *Rynoch'naja jekonomika* [Market economy], Respublika, Moscow, Russia.

20. Skidin, O.L. (2003), *Osnovy vykorystannia sotsial'nykh tekhnolohij v upravlinni vyschymy zakladyamy osvity* [Fundamentals of the use of social technologies in the management of higher education institutions], ZDU, Zaporizhzhia, Donetsk, Ukraine.

21. Sumets', O.M. Somova, O.Ye. and Pielikhov, Ye.F. (2007), *Otsinka konkurentospromozhnosti suchasnoho promyslovoho pidpriemstva* [Assessment of the competitiveness of a modern industrial enterprise], Profesional, Kyiv, Ukraine.

22. Tsarenko, I.O. (2018), "The mechanism of state regulation of the competitiveness of higher education in Ukraine", *Abstract of Ph.D. dissertation, Economics and management of the national economy*, Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, Ukraine.

23. Shershn'ova, Z.Ye. (2004), *Stratehichne upravlinnia* [Strategic management], 2nd ed. KNEU, Kyiv, Ukraine.

24. Shumpeter, J. (1995), *Kapitalizm, socializm i demokratija* [Capitalism, socialism and democracy], Jekonomika, Moscow, Russia.

25. Janovskij, A.M. (1997), "Competitiveness of a product and a product manufacturer in the system of a market economy", *Standarty i kachestvo*, vol. 2, pp. 43—44.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2020 р.